

# Novetats per a la flora del massís del Port

Manuel Arrufat Sales  
Jordi Beltran Garcia  
Salvador Cardero Aguilera  
Rafel Curto Chavarria  
Ferran Royo Pla  
Lluís de Torres Espuny

Grup de Recerca Científica de les Terres de l'Ebre  
C/ Rosa Maria Molas, 35. 43500 Tortosa  
e-mail: [massisdelport@massisdelport.org](mailto:massisdelport@massisdelport.org)

Manuscrit rebut l'octubre de 2008

## Resum

---

En aquest article es presenten tota una sèrie de notes corològiques sobre el massís del Port (nord-est de la península Ibèrica). *Agrostis nebulosa* Boiss. & Reut. i *Rhamnus × colmeiroi* Rivera, Obón & Selma constitueixen una novetat per a la flora de Catalunya.

**Paraules clau:** massís del Port, NE de la península Ibèrica, plantes vasculars, corologia.

**Abstract.** *New floristic data for the massís del Port (NE Iberian peninsula)*

---

A series of chorological notes are presented on the *massís del Port* (northeast of the Iberian peninsula). *Agrostis nebulosa* Boiss. & Reut and *Rhamnus × colmeiroi* Rivera, Obón & Selma are new records for the Catalan flora.

**Key words:** massís del Port, northeastern Iberian Peninsula, vascular flora, corology.

---

## Introducció

Les continuades visites dels membres que formen part del Grup de Recerca Científica de les Terres de l'Ebre al massís del Port han permès que s'haja produït un notable increment en el coneixement florístic d'aquest contrafort ibèric d'orientació pràcticament catalànide.

A banda de les simples eixides de camp, hi ha dos factors que hi han contribuït decisivament. Per una banda els treballs duts a terme per a l'apartat de "Flora i vegetació del pla de pastures del Parc Natural dels Ports" i, per l'altra, la recerca desenvolupada per a la publicació de l'obra *Plantes del Port*, que ha forçat als membres del Grup a redoblar els esforços.

Entre els tàxons indicats, alguns representen una novetat per als territoris als quals pertanyen; és a dir, *Stipa bromoides* L. no hauria sigut indicada encara per a l'Aragó, o *Agrostis nebulosa* Boiss. & Reut. i *Rhamnus* × *colmeiroi* Rivera, Obón & Selma no s'haurien reportat per a la flora del Principat. Per altra banda, les cites d'espècies com *Asplenium viride* Huds., *Aster alpinus* L., *Cardamine impatiens* L., *Jurinea humilis* (Desf.) DC. o *Petroselinum segetum* (L.) Koch suposen noves cites per al territori, algunes d'elles d'alta significança corològica.

## Material i mètodes

Per a cada tàxon especifiquem la localitat i el quadrat del reticle UTM d'1 km de costat. Ometem el fus i la zona de designació [31T], ja que són comuns a totes les localitats. Per a cada una de les citacions conservem un plec testimoni (plecs que es troben dipositats al Museu del Montsià d'Amposta) o bé una fotografia. L'ordenació dels tàxons segueix l'ordre alfabètic.

## Resultats: Catàleg florístic

### *Adonis flammea* Jacq.

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, Fredes, vora Cantaperdius, BF6010, 1100 m, sembrat, 21-VI-2008, J.M. Aparicio, J. Moro & F. Royo (MMA 25255). MATARRANYA: Beseit, cap a Formenta, prop la mina de vall Redó, BF6119, 810 m, sembrat, 14-VI-2007, M. Arrufat & F. Royo (MMA 25240).

Hem pogut revisar el material recol·lectat per Pius Font i Quer BC 107541, en què s'assenyala: "inter segetes c. Fredes", collit fa més de mig segle (Font Quer, 1953). El sembrat podria ser el mateix on l'insigne botànic el va trobar.

Els escassos sembrats dels voltants de Fredes van patir l'any 2008 una eclosió extraordinària, fins al punt que són moltes les espècies segetals que s'hi han fet presents. En aquest sentit, en el mateix sembrat es trobaven, entre altres: *Androsace maxima* L., *Bifora radians* M. Bieb., *Bupleurum rotundifolium* L., *Conringia orientalis* (L.) Dumort., *Delphinium pubescens* DC., *Iberis amara* L., *Lathyrus hirsutus* L. i *Ranunculus arvensis* L.

### *Aegilops ventricosa* Tausch.

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, mas Blanc, BF5711, 1200 m, herbassars subnitròfils vora el mas i el camí, pradell terofític, 26-VI-2008, M. Arrufat & F. Royo (MMA 25262).

Aquesta espècie no apareix indicada per al Baix Maestrat per Villaescusa (2000). Val a dir que al Port va ser assenyalada per Torres (1983) de Casetes Velles, localitat on no hem estat capaços de retrobar-la. A la localitat referida, la planta no era escassa; a més, vam poder constatar l'existència de dos nuclis de població, distants entre ells uns 300 metres.

*Agrostis nebulosa* Boiss. & Reut.

TERRA ALTA: Arnes, camí del Toll del Vidre, BF6930, 520 m, sembrat, 3-VII-2002, *F. Royo & L. Torres, det. S. Pyke & F. Royo* (MMA 22527).

Gramínia fins ara mai indicada de Catalunya. Loscos & Pardo (1866) la citen del riu Matarranya, just per davall de Vall-de-roures, així com dels Comesllars de Pena-roja; localitats que comparteixen una certa semblança amb la que ara s'aporta i que no es troben excessivament allunyades del Port.

*Alopecurus myosuroides* Huds.

BAIX EBRE: Roquetes, font prop del mas de Llobera, BF7316, 950 m, sembrat moll prop de la font, 2-VI-2007, *F. Royo, det. S. Pyke* (MMA 22131).

Aquesta gramínia, tot i que encara no havia sigut indicada del Port, Royo (2006) l'indica de diferents localitats del veí pla de la Galera (quasi sempre formant part de sembrats), fins al punt que una d'aquestes es trobava en la mateixa quadrícula UTM 10 × 10 km.

*Aphanes arvensis* L.

BAIX EBRE: Tortosa, la Mola de Catí, prop de Cova Cambra, BF7220, 1300 m, pradell terofític, 14-VII-2008, *L. de Torres* (MMA 25296). MONTSIÀ: La Sénia, la Vallcanera, anant al mas del Sargento, pujant des de la Font Ferrera, BF6614, 1200 m, prat d'annuals damunt sòl pasturat, 5-VII-2007, *F. Royo* (MMA 22126). TERRA ALTA: Barranc de les Canals-Coves Roges, BF6930, 550 m, oliverar frescal, 2-V-2008, *F. Royo* (MMA 25225).

Es tracta d'un tàxon molt menys rar del que es podria suposar per les referències bibliogràfiques precedents (Aguilella, 1991). De fet, fins i tot l'hem vist a l'ombria de la Pena de Bel, al terme de Rossell (Baix Maestrat), fora del que cal considerar com a Port.

*Asplenium viride* Huds.

BAIX EBRE: Roquetes, entre Faixes Tancades i la Portella de Calça, BF7115, 1050-1150 m, replanells terrosos entremig de rebleres, 6-I-2008, *R. Curto & F. Royo. Ibidem*, 1100 m, 26-X-2008, *J. Beltran, R. Curto & F. Royo* (MMA 25335).

Novetat territorial per a una espècie no coneguda de l'àrea compresa entre el Prepirineu i Sierra Nevada. Val a dir que la seua presència ha sigut recentment assenyalada dins de Royo et al. (2008).

*Aster alpinus* L.

BAIX EBRE: Roquetes, cim de Caro, BF7520, 1420 m, prat pasturat molt arranat, 19-VII-2008, *R. Curto, F. Royo & L. de Torres* (MMA 25307). *Ibidem*, 26-VII-2008 (MMA 25316).

Novetat per al territori, ja que fins ara era coneguda únicament de les comarques septentrionals del Principat, tot i que coneixem l'espècie de les altes serres

meridionals del sistema Ibèric, d'on ja va ser indicada per Loscos & Pardo (1863, 1866). L'espècie pateix una intensa pastura per part dels salvatges (*Capra pyrenaica*), motiu pel qual s'ha plantejat al Parc Natural trobar un sistema que minimitze l'excessiva predació.

### ***Aster aragonensis* Asso**

MONTSIÀ: La Sénia, Millers, confluència dels barrancs de Capatx i de Millers, BF6716, 895 m, fenassar davall de pinar de pi negral, 25-IX-2005, *N. Abella & F. Royo* (BCN 31247, MMA 20410).

Un dels autors [Royo dins ORCA 14 (2007)] va trametre aquesta dada per al que pareixia l'única localitat concreta de l'espècie per al Principat. No obstant això, en la mateixa obra i base de dades associada (<http://biodiver.bio.ub.es/biocat/>) s'indica del quadrat UTM BF72 i la localitat del "Pla d'Avaria", citació que està avalada pel plec BCN 19846, una mostra collida per Juan Carlos Baiges l'agost de 2000, i que, tot i fragmentària, sembla que efectivament hi pertany.

La primera indicació de l'espècie per al territori és la de Loscos & Pardo (1863, 1866) per a la rodalia de Vall-de-roures, una indicació que fa impossible de saber si es trobaria dins o fora del Port.

### ***Aster linosyris* (L.) Bernh.**

BAIX EBRE: Paüls, prop la bassa de la Refoia o del Coll Roig, camí de la font del Montsagre, BF7936, 890 m, prat mesòfil, 7-X-2007, *S. Cardero, R. Curto & F. Royo* (MMA 22530).

Espècie que fins ara no era coneguda al sud del Llobregat [ORCA 14 (2007)], tot i que no és gens rara cap a les comarques de l'Alt Maestrat i dels Ports.

### ***Bellardia trixago* (L.) Crantz**

BAIX EBRE: Roquetes, la vall del Pastor, BF8121, 280 m, oliverar en procés d'abandonament, 6-V-2007, *F. Royo*.

L'espècie pareix no trobar deturador en el continu procés d'expansió que indicava Royo (2006). Els individus vistos eren tots de flor groga (subvar. *flaviflora* Rouy).

### ***Bromus arvensis* (L.) Koch**

BAIX EBRE: Roquetes, la Vall (del barranc de la Galera), bancals dels masets de Silvestre, BF7314, 520 m, rostollar (sembrat abandonat fa 2 anys), 5-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25303). MONTSIÀ: Mas de Barberans, los Racons, entrant a la Vall, BF7512, 385 m, bancals sembrats fa uns anys, 5-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25304).

En els darrers anys s'havia procedit a fer un seguiment de la rompuda (prèvia eliminació d'arbres plantats) d'uns bancals. Aquests bancals van ser transformats en conreus de cereals amb el principal objectiu de fer un seguiment de les espècies que hi anaven apareixent. A poc a poc, plantes que abans eren molt ra-

res al massís s'anaven fent presents, alhora que altres de noves passaven a formar part del seu catàleg. Tanmateix, la continuada penetració als conreus del vacum, acompanyada d'anys molt eixuts, feia molt complicat que la parcel·la es pogués semblar mínimament al que caldria considerar un sembrat. Especialment en els bancals pròxims a l'àrea de lleure de la Vall, l'any 2008, després de fer dos anys que no s'hi sembrava, s'ha produït una eclosió herbàcia extraordinària; aquest fet, conjuntament amb la no penetració de les vaques, ha permès que moltes granes germinessen i sorgissen novetats extraordinàries, si més no en el context territorial. No obstant això, sembla que la presència d'aquesta espècie, de la mateixa manera que *Lathyrus tuberosus* i *Petroselinum segetum*, podria ser accidental, tot i l'indiscutible grau d'espontaneïtat que hi presentaven.

### ***Bunias erucago* L.**

TERRA ALTA: Ptos. de Horta (Tortosa), VII-1876, A.C. Costa (BC 614851, *sub Calepina corvini*; rev. Gómez Campo cf. *Bunias*).

Hem pogut veure aquest plec d'herbari i, tot i que únicament s'hi podia advertir un fruit incipient, ens ha semblat que la mostra pertany a aquesta espècie. Cal dir que aquesta localitat seria la més meridional dels Països Catalans, tot i que per imprecisa no és possible d'assignar-li ni tan sols una quadrícula UTM de 10 × 10 km.

### ***Campanula rapunculus* L.**

MATARRANYA: Beseit, cap a Formenta, vora la mina de vall Redó, BF6119, 815 m, vorada, sembrat i pista forestal, 14-VI-2007, M. Arrufat & F. Royo (MMA 25242).

Aquesta planta no és gaire rara a la banda meridional del massís, sobretot a l'àrea entre Fredes i Benifassà; encara que, per contra, sembla que manca de la banda catalana del massís i existeix una antiga referència per al caent continental (Loscos & Pardo, 1866), una localitat (*En las orillas del rio mas arriba de Beceite*) que possiblement no es trobaria gaire lluny de la que ara s'aporta.

### ***Cardamine impatiens* L.**

MONTSIÀ: La Sénia, prat de la Rovera, BF6414, 1035 m, herbassar higronitròfil, 29-VI-2007, S. Cardero, J. Moro, V. Verge & F. Royo (MMA 22142).

Aquesta localitat suposa l'única coneguda entre els massissos de Penyalgosa (Vigo, 1968) i de Montserrat [Nuet dins ORCA 7 (1997b)].

### ***Coronopus didymus* (L.) Sm.**

MONTSIÀ: La Sénia, barranc de Valldebous, BF7010, 610 m, herbassar (dominat per *Urtica pilulifera*) femat pels bous, 21-IV-2007, F. Royo (MMA 22149).

Crucífera al·lòctona no indicada per al massís del Port, tot i que és molt freqüent a les àrees litorals. El nombre d'individus era molt elevat i aquests eren molt robustos. De la mateixa manera que l'espècie següent, la seua presència sembla que cal considerar-la com a accidental.

***Coronopus squamatus* (Forssk.) Asch.**

MONTSIÀ: La Sénia, barranc de Valldebous, BF7010, 610 m, herbassar femat pels bous, 21-IV-2007, F. Royo (MMA 22148).

La troballa d'aquesta espècie al Port suposa una novetat per a aquest espai. Cal dir que es troba present al delta de l'Ebre i que, esporàdicament, pot aparèixer per les planes interiors, com s'esdevé en alguna bassa d'Ulldecona (Royo, 2006). Va sempre lligada a ambients argilosos i d'elevada humitat.

***Epipactis helleborine* (L.) Crantz subsp. *tremolsii* (Pau) E. Klein**

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, bancals prop del Convent, BF6305, 670 m, prats entre carrascars, 13-VI-2008, M. Arrufat & J. Moisès (MMA 25246). Ports de Morella (*sic.*): Benifassà, *ad monasterium*, 700 m, in *Quercetum ilicis gallo-provinciale*, 17-VI-1956, A. et O. Bolòs & Font Quer, sub *E. atropurpurea*; rev. & det. Alexis Rosell, 16-IV-1980, (BC 149921).

Les noves dades que s'aporten sembla que corresponen a la mateixa localitat. Val a dir que la troballa del plec a l'herbari va ser del tot casual, més encara en adonar-nos-en de la coincidència de la localitat i de l'extraordinària semblança de les mostres. Aquesta orquídia ha sigut citada únicament al massís per part de Royo (2006), concretament de l'extrem septentrional. La nova localitat se situa ben a prop del límit meridional i suposa una novetat per al Baix Maestrat si es tenen en compte els treballs de Serra et al. (2000) i Villaescusa (2000).

***Epipactis palustris* (L.) Crantz**

MONTSIÀ: La Sénia, prat de la Rovera, BF6414, 1030 m, prat amerat, 22-VIII-2008, R. Curto & L. Torres (MMA 25330).

Orquídia molt poc freqüent a les comarques meridionals del Principat, fins al punt que les localitats catalanes més pròximes serien les dels trams baixos dels rius Segre i Llobregat; no obstant això, si ens atenem als treballs de Serra et al. (2000) l'espècie apareix indicada de les comarques de l'Alt Maestrat i dels Ports.

***Glaucium corniculatum* (L.) J.H. Rudolph**

BAIX EBRE: Roquetes, barranc de Lloret, BF7816, 300 m, bancals pasturats, 21-IV-2007, F. Royo.

Espècie freqüent a les planes interiors que puntualment es fa a l'àrea litoral (Royo, 2006), però que fins a la data no havia estat assenyalada del massís del Port.

***Gomphocarpus fruticosus* Pers.**

BAIX EBRE: Roquetes, racó de Cagarís, BF8021, 320 m, coscollar estassat, 26-V-2007, M. Fabra & F. Royo (MMA 22127).

L'espècie, d'origen sud-africà, creixia en una àrea on s'havia estassat la malla. Aquesta seria la primera localitat de l'espècie per al Port, tot i que dins ORCA 11 (2001), Rafel Balada i Lluís de Torres l'assenyalen de dos de relativament propers, encara que a cotes 200 m inferiors.

***Gymnocarpium robertianum* (Hoffm.) Newmann**

BAIX EBRE: Roquetes, canal entre la Portella de Calça i Faixes Tancades, BF7115, 1000 m, clavill de roca, 28-VII-2007, *N. Abella & F. Royo* (MMA 22518).

Aquesta nova àrea es presenta relativament allunyada davant de les que apareixen a l'àrea més pròxima a Caro, d'on va ser indicada per Font Quer (1917, 1920), en unes localitats on també l'hem vista (barranc d'Aiguadonzella i Salt del Cabrit). Cal dir que passa a ser la més meridional de la seua àrea de distribució. La localitat d'on prové fronda que correspon al plec d'herbari és el punt on hem trobat un major nombre d'individus, fins a 3, si bé distaven escassos decímetres entre ells. A banda, l'hem observat en dos punts més, ambdós amb un únic individu.

***Iris spuria* L. subsp. *maritima* P. Fourn.**

BAIX EBRE: Roquetes, basament de la mola del Català, BF8122, 400 m, carrasquís entremig de coscollar damunt sòl rocós, 18-V-2008, *R. Curto*.

Aquesta nova localitat suposa la segona del massís, fins ara assenyalada només del vessant continental (Torres, 1989). En certa manera es troba a mig camí entre aquesta darrera i les que es troben pròximes a la serra de Montsià (Forcadell, 1999; Royo, 2006). Val a dir que és una planta molt escassa a nivell del Principat, fins al punt que fora de les Terres de l'Ebre únicament ha sigut indicada del Segrià i de l'Empordà.

***Jurinea humilis* (Desf.) DC.**

MONTSIÀ: La Sénia, Refalgarí, prop la bassa de la Coscollosa, BF6314, 1180 m, talús pedregós vora camí, 21-VI-2008, *J.M. Aparicio, J. Moro & F. Royo* (MMA 25252).

Novetat territorial que engalza les poblacions del sistema Ibèric amb les del Prepirineu.

***Kernera saxatilis* (L.) Rchb.**

BAIX EBRE: Roquetes, entre Faixes Tancades i la portella de Calça, BF7115, 1150 m, clavills de roca, 28-VII-2007, *N. Abella & F. Royo* (MMA 22518). BAIX EBRE-MONTSIÀ: Roquetes - la Sénia, portella de Calça, BF7115, 1240 m, bades de roca, 26-X-2008, *N. Abella, J. Beltran, À. Creix, R. Curto & F. Royo*.

Aquest seria el segon nucli de l'espècie a nivell del massís, ubicada a uns quants quilòmetres al sud-oest de les poblacions de Caro; de fet, si es té en compte que la planta valenciana s'ha atribuït a una altra espècie (*K. boissieri* Reut. in Boiss. & Reut.), aquesta nova localitat esdevé la més meridional de la seua àrea de distribució.

***Lathyrus clymenum* L.**

BAIX EBRE: Alfara de Carles, lo Toscar, camí del coll de la Morera, BF7625-7725, 525 m, 15-IV-2007, *R. Curto*.

Fins ara aquesta espècie havia sigut únicament indicada al Port de la part baixa de l'extrem meridional (Balada dins ORCA 6 (1997); Álvarez, 2004).

***Lathyrus tuberosus* (L.) Koch**

BAIX EBRE: Roquetes, la Vall (barranc de la Galera), bancals dels masets de Silvestre, BF7314, 530 m, rostollar (sembrat abandonat fa 2 anys), 30-VIII-2008, *R. Curto & F. Royo* (MMA 25331). MONTSIÀ: Mas de Barberans, los Racons, entrant a la Vall, BF7512, 385 m, bancals sembrats fa uns anys, 5-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25135).

La presència a les localitats indicades sembla que es pot deure a les llavors de sembradura que es van utilitzar en els assajos que es van dur a terme en aquestes parcel·les (vegeu els comentaris de *Bromus arvensis*).

***Lepidium hirtum* (L.) Sm.**

MONTSIÀ: La Sénia, Refalgarí, BF6614, 1210 m, bancal abandonat, 26-V-2007, *M. Fabra & F. Royo*.

No ens consta que aquest tàxon s'haja assenyalat del Principat, situació del tot circumstancial, ja que Balada dins ORCA 7 (1997b) l'indica del barranc de Trencladres de Fredes; de la mateixa manera, Loscos & Pardo (1866) l'havien reportat (com a *L. calycotrichum* Kze.) del mas de Llobet (prop de Sant Miquel d'Espinalbar). Ambdues localitats no es troben gens lluny de la que ara s'aporta.

Segons el criteri de Bolòs & Vigo (1990) la nostra planta seria assimilable a la subsp. *calycotrichum* (Kunze) Thell., al qual s'ha atribuït la citació de la localitat més propera. No obstant això, la major part de les cites del sistema Ibèric s'han incardinat a la subsp. *hirtum*; de fet l'amplària de les ales davant de la llargada dels fruits, si segueix el criteri d'Hernández Bermejo & Clemente (1993), es correspon amb la de la subespècie típica.

***Limodorum abortivum* (L.) Sw. subsp. *trabutianum* (Batt.) Rouy**

BAIX EBRE: Pauils, ermita de Sant Roc, BF7932, 430 m, sotabosc rocós d'alzinar, 1-V-2007, *N. Abella & F. Royo*.

Orquídia encara mai assenyalada del massís del Port, de la qual n'existeixen referències pròximes prou recents del Baix Maestrat (Aparicio, 2002, 2003; Aparicio & Mercé, 2004) i de la serra de Montsià (Royo, 2006).

***Lithospermum arvense* L. subsp. *gasparrinii* (Heldr. ex Guss.) M. Laínz**

BAIX EBRE: Alfara de Carles, banda W de la Foia, mà de dalt mateix de la bassa, al començament de la dreuera que va al Mas del Torrero i al Pimpoll, BF7424, 1185 m, prat d'annuals molt pedregós, 17-IV-2004, *S. Cardero & L. de Torres*.

Planta fins ara coneguda a nivell del Principat i del Port d'una única localitat (Torres, 1987), la del tossal d'en Grilló, al Montsagre.

***Minuartia hamata* (Hausskn. & Born.) Mattf. (=Quería hispanica L.)**

BAIX EBRE: Tortosa, al sud-oest de Tres Pins, per damunt de Capatx, BF6916, 1230 m, rocam xeroacàntic llis i ventolejat, 2-VI-2007, *F. Royo* (MMA 22132).



Aquesta espècie disposa de molt poques localitats al Port [Font Quer, 1915; A. Bolòs & O. Bolòs, 1961; Álvarez dins ORCA 10 (2000)]. A banda, a nivell del Principat, és coneguda només de la serra de Prades i del Montsec.

***Myosotis discolor* Pers.**

MONTSIÀ: La Sénia, les Portelles, cap a les solanes del prat de la Rovera, BF6614, 1110 m, prat d'annuals subnitròfil, 26-V-2007, *M. Fabra & F. Royo* (MMA 22127).

Aquesta espècie representa una novetat per al massís. Font Quer (1950) l'assenyala de la serra de Cardó, mentre que cap al sud l'espècie reapareix al massís de Penyagolosa (Vigo, 1968). La nostra mostra sembla que seria assimilable a la subsp. *dubia* (Arrond.) Blaise.

***Ophrys apifera* Huds. var. *bicolor* (Naegeli) Nelson**

TERRA ALTA: Horta de Sant Joan, les Eres, vora del mas d'Espolsaigualeres, BF7731, 760 m, bancals d'ametlers abandonats, 19-V-2007, *N. Abella & F. Royo*.

Tot i ocupar una superfície molt reduïda, a la localitat indicada creixia en companyia de la raça típica de *O. apifera*, d'*O. fusca* i d'*O. scolopax*. Tàxon, sense validesa taxonòmica segons Aldasoro & Sáez (2005) i que no apareix recollit per Bolòs & Vigo (2001). Els nostres exemplars, que acostumen a créixer conjuntament amb la varietat típica, semblen simples individus hipocromàtics. No obstant això, volem deixar constància de la seua presència a la localitat indicada. Segons ens deia Josep Enric Arnold (com. pers.), tampoc no hauria estat assenyalada del Principat. A nivell ibèric, ha sigut reportada del litoral gallec, tot i que hi ha referències poc clares d'Alacant (Serra *et al.*, 2000).

***Orobanche artemisiae-campestris* Vaucher ex Gaudin subsp. *santolinae* (Loscós & Pardo) O. Bolòs & Vigo**

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, prop del mas Blanc, BF5711, 1205 m, matollar, damunt *Santolina*, 26-VI-2008, *M. Arrufat & F. Royo* (MMA 25265).

Aquesta espècie disposa de molt poques localitats a la regió. Royo (2006) l'indica de la mateixa comarca, ben a prop del poble de Rossell. L'espècie va ser descrita per Loscos & Pardo (1863) del Baix Aragó.

***Petroselinum segetum* (L.) Koch**

BAIX EBRE: Roquetes, la Vall (del barranc de la Galera), bancals dels masets de Silvestre, BF7314, 520 m, rostollar (sembrat abandonat fa 2 anys), 1-V-2008, *F. Royo* (MMA 25228). *Ibidem*, 18-VII-2008, *M. Arrufat, R. Curto & F. Royo* (MMA 25292). *Ibidem*, 30-VIII-2008, *R. Curto & F. Royo* (MMA 25332).

Les referències d'aquesta espècie a nivell del vessant mediterrani de la península Ibèrica són molt escasses. Carrasco *et al.* (1996) indiquen que a l'herbari de l'Escorial es conserva un plec d'Estanislau Vayreda collit al castell del Coll d'Olot. De fet, el mateix Vayreda la va indicar (Vayreda, 1879) de diferents

localitats de la Plana de Vic i de la Garrotxa: “Campos hácia la Font Salada, c. Vich, Besora, Sant Andreu del Coll, c. Olot”[al programa ANTHOS s’assigna aquesta referència al poble de Besora (municipi de Navès, Solsonès). Tanmateix, sembla molt més probable, tenint en compte la cita literal que calga referir-la a alguna de les localitats d’Osona que porten aquest nom (Sant Quirze de Besora o Santa Maria de Besora)]. Val a dir que, amb anterioritat, el vigatà Masferrer (1877) l’havia donada de la Plana de Vic, el qual indica únicament que era una planta rara.

Cal indicar que no hi ha cap referència del segle xx per al Principat. De tot plegat, pareix només relativament freqüent entre les províncies d’Àlaba i Burgos. De sempre se l’ha tinguda per una planta atlàntica, i la nova estació suposa, en principi, la més inversemblant de les localitats ibèriques. Val a dir que Bolòs & Vigo (1990) la consideren adventícia a les comarques més humides de la Catalunya oriental; no obstant això, és possible que en realitat l’espècie haja patit en el passat una regressió crítica, del tot similar al que s’està esdevenint en altres plantes segetals.

### ***Rhamnus* × *colmeiroi* Rivera, Obón & Selma**

TERRA ALTA: Horta de Sant Joan, per damunt del pujador de Valero (Montsagre), BF7835, 980 m, clavill de calcària cara nord, 16-VIII-2007, N. Abella, J. Beltran & F. Royo (MMA 22137). *Ibidem*, 19-VII-2008, A. Arasa, J. Beltran & F. Royo (MMA 25289).

Aquest híbrid és fruit del creuament entre *Rh. lycioides* i *Rh. saxatilis*. Val a dir que *Rh. saxatilis* és un tàxon molt abundant a l’àrea; per contra *Rh. lycioides* se’n troba aparentment absent, tot i que és força freqüent a les àrees veïnes dels plans de la Terra Alta. D’aquest tàxon s’han detectat referències del sud-est ibèric, la inicial (Rivera et al., 1989), és una dada del Cerro Pajarón (Archivel, Múrcia), en un ambient del tot similar al que creix al Montsagre, és a dir, rocams calcaris. Més a prop, tenim la que Mateo *et al.* (1999) donen per a la sierra de Palomera, al sistema Ibèric, i, sobretot, la d’Aparicio (2003b) per a la serra del Turmell.

Tot i que hi hem tornat, únicament ens ha sigut possible de detectar-hi un individu, per la qual cosa caldria acotar la possible presència d’altres exemplars.

### ***Sisymbrium crassifolium* Cav.**

MATARRANYA: Beseit, cap a Formenta, prop de la mina de vall Redó, BF6119, 810 m, sembrat, 14-VI-2007, M. Arrufat & F. Royo (MMA 25241).

Fins ara l’espècie havia sigut reportada de dues localitats del sector septentrional (Rovira, 1986), unes localitats que en sentit estricte caldria considerar fora del Port.

En el sembrat creixia en companyia d’*Adonis flammea* Jacq., *Neslia paniculata* (L.) Desv. i *Camelina sativa* (L.) Crantz, notables espècies segetals que cada volta sovintegen menys. No cal dir que el motiu fonamental seria una primavera de 2008 excepcionalment plujosa.

***Sisymbrium orientale* L. subsp. *macroloma* (Pomel)**H. Lindb. (subsp. *gaussenii* Chouard)

MONTSIÀ: La Sénia, cingles per damunt del prat de la Rovera, 1070 m, BF6414, repeu nitròfil de balma, 21-VI-2008, J.M. Aparicio, J. Moro & F. Royo (MMA 25256).

Aquest tàxon disposa de molt poques localitats al Port; de fet aquesta sembla que és l'única que se circumscriu a l'interior del Parc Natural. Aquesta planta apareix indicada de Fredes (Aguilella dins ORCA 7 (1997b), Herbari BCF dins ORCA 7 (1997b), Villaescusa, 2000; Álvarez, 2004), on la planta no hi és massa rara; a banda, aquest darrer autor l'assenyala del terme de Beseit. Cal dir que el nombre de localitats catalanes és molt escàs.

***Spiranthes aestivalis* (Poiret) L.C.M. Richard**

MATARRANYA-BAIX EBRE: Beseit-Tortosa-Alfara de Carles, barranc del Regatxol (riu Ulldemó) prop dels ullals de la Figuerassa, BF6820, aprox. 860-920 m, herbeis entre tosques i còdols, 22-VII-2007, A. Abella, V. Verge & F. Royo.

No hem pogut confirmar exactament el terme municipal on es trobava l'únic individu que hi creixia. De fet, la complexitat és encara més gran perquè no hem estat capaços de decidir si es trobava a Aragó o a Catalunya. L'espècie és coneguda, encara que molt rara, de la banda catalana del massís (Rovira, 1986, 1987; Cardero *et al.*, 2004). Tanmateix, ho és molt més a nivell aragonès, ja que l'única referència confirmada de les darreres dècades sembla que és la de Mateo *et al.* (1994).

***Stellaria holostea* L.**

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, Fredes, vora la colònia Europa, BF6008, 1150 m, prat humit, 21-VI-2008, J.M. Aparicio, J. Moro & F. Royo (MMA 25254).

Havíem recorregut l'àrea concreta on es troba aquesta espècie poques setmanes abans per tal de veure i fotografiar *Cerastium arvense* L. No serà fins que, parlant-ne amb Jesús Moro, aquest darrer ens la va mostrar. Aquesta localitat suposa l'única entre les del massís de Penyagolosa (Vigo, 1968) i de la serra de Prades [Herbari IEI dins ORCA 10 (2000)].

***Stipa bromoides* L.**

MATARRANYA: Beseit, prop del coll de Ganxo, vora del GR-8, 810 m, BF6621, vorada rocosa de sender, 20-VII-2008, N. Abella, F. Royo & V. Verge (MMA 25287). Beseit, la Portella, prop del solà de les Cadolles, al GR-8, 750 m, BF6621, vorada de sender, 20-VII-2008, N. Abella, F. Royo & V. Verge.

Novetat territorial per a una espècie que, donat el fet que es troba a la banda aragonesa del massís, suposa alhora que siga la primera cita d'Aragó. Cap al nord, les localitats més properes són les de Masclans & Batalla (1972) per a la serra de Prades; mentre que, cap al sud Roselló (1994), l'indica de la serra d'Espadà, on l'espècie tindria les úniques localitats valencianes.

***Stipa pennata* L. subsp. *dasyvaginata* (Martinovský) O. Bolòs & Vigo**

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, Fredes, entre el coll de Tombadors i Pinar Pla, BF6111, 1200 m, sòl denudat amb argiles, 8-VI-2008, *N. Abella & F. Royo* (MMA 25233).

En ple període reproductiu vam travessar a peu i amb vehicle bona part de les àrees teòricament favorables de l'espai del Parc Natural sense èxit. En canvi, si que vam veure individus del grup de *S. pennata* al límit entre les comarques del Matarranya i del Baix Ebre (entre el pla de la Creu i el mas de Borràs, vora del GR-8, BF6618, 1160 m); tanmateix, i donat que no la vam herboritzar, no podem assegurar a quina subespècie pertanyien.

***Thlaspi arvense* L.**

BAIX MAESTRAT: La Pobla de Benifassà, Fredes, BF6009, 1120 m, sembrat, 21-VI-2008, *J.M. Aparicio, J. Moro & F. Royo* (MMA 25251).

L'espècie no havia sigut indicada de la banda valenciana del Port des de Loscos & Pardo (1866), possiblement no gaire lluny de la localitat ressenyada: "Fredes, vertientes contrarias al Puerto". Darrerament aquesta espècie va ser indicada de l'extrem meridional (Álvarez, 2004); concretament del mas de les Eres.

***Thymus serpyllum* L. subsp. *chamaedrys* (Fr.) Vollm. (Th. pulegioides L.)**

BAIX EBRE: Roquetes, maset de Sebastià, a la vall rere Tres Pins, 1260 m, BF7017, prat pasturat i arranat pels cavalls, 5-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25306). MONTSIÀ: La Sénia, prat de la Rovera, 1035 m, BF6414, prat davall bosc de pi rojal, 29-VI-2007, *S. Cardero, J. Moro, V. Verge & F. Royo* (MMA 22116).

L'única referència pròxima és la del barranc del Salt (per damunt de la Tena), una indicació recollida del projecte ORCA [Herb. Alacant in ORCA 12 (2003)].

***Trifolium striatum* L.**

MONTSIÀ: La Sénia, Refalgarí, prop la caseta del Monjo, anant al mas del Sargento, 1190 m, BF6214, prat d'annuals prop d'un abeurador, 5-VII-2007, *M. Fabra & F. Royo* (MMA 22125). La Sénia, la Vallcanera, anant al mas del Sargento, pujant des de la Font Ferrera, 1200 m, BF6614, prat d'annuals damunt sòl pasturat, 5-VII-2007, *F. Royo* (MMA 22124). *Ibidem*, 3-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25294).

Aquesta espècie, teòricament d'òptim silicícola, havia estat únicament assenyalada d'un inventari d'Álvarez (2004), alçat a la part alta de la banda d'Alfara. En els nombrosos prats poc o molt descarbonatats que hi ha al Port és possible que siga molt més freqüent del que pareixen indicar les citacions recollides; tanmateix, la seua mida reduïda és un factor que no es pot deixar de banda.

***Trigonella gladiata* M. Bieb.**

MONTSIÀ: La Sénia, Refalgarí, mas de Robert, 1210 m, BF6614, bancal abandonat, 26-V-2007, *M. Fabra & F. Royo* (MMA 22133).

Únicament havia estat assenyalada del mas de Lliberós per Rovira (1986).

***Urginea maritima* (L.) Baker**

BAIX EBRE: Roquetes, cap el racó de Cagarrís, lo Còdul, 370 m, BF8021, brolla, 8-XII-2005, *R. Curto*. Roquetes, vall del Pastor, 350 m, BF8121, brolla, 18-III-2008, *J. Beltran*.

Dins Royo (2006) s'indica que la presència d'aquesta planta al Port caldria considerar-la com accidental. Una volta vista a la primera de les localitats assenyalades, el cert és que la planta gaudeix d'una població del tot espontània i que tot indica que porta moltes dècades florint i fructificant sense problemes. En aquest sentit, i després d'haver parlat de la planta amb Tonet (Antònio Subirats), ferrer de la Ravaleta, de vora 80 anys, ens conta que sempre l'ha vista en aquest indret.

***Valerianella dentata* (L.) Pollich**

MONTSIÀ: La Sénia, la Coscollosa, a tocar del Teix, 960 m, BF6516, vorada forestal subnitròfila, 20-VII-2008, *N. Abella, F. Royo & V. Verge* (MMA 25283).

Espècie únicament indicada de prop del Coratxà, per part de Balada dins ORCA 14 (2007), fora del cal que considerar com a Port.

***Veronica serpyllifolia* L. subsp. *serpyllifolia***

BAIX EBRE: Roquetes, vora el maset de Sebastià, a la vall rere Tres Pins, 1260 m, BF7017, depressió fangosa calcigada pels cavalls, 5-VII-2008, *F. Royo* (MMA 25301).

Novetat absoluta per al massís, coneguda de la meitat septentrional del Principat i de Penyalgosa.

***Vulpia muralis* (Kunth) Nees**

BAIX EBRE: Tortosa, la Mola de Catí, prop Cova Cambra, 1300 m, BF7220, pradell terofític, 28-VI-2008, *R. Curto & F. Royo* (MMA 25274).

Són molt escasses les indicacions d'aquesta espècie fora dels ambients silícis que li són favorables; no obstant això, l'ambient en el qual es fa presenta un elevat grau de rentat de carbonats, així com una certa nitrificació, factors que sens dubte l'afavoreixen.

**Agraïments**

A Josep Manuel Álvarez de la Campa, Juan Manuel Aparicio, Álvaro Arasa, Miquel Fabra, Joan Moisès, Jesús Moro, Virgili Verge, sense els quals les dades que

ací s'aporten no haurien vist la llum. A aquells que ens han ajudat en diferents determinacions, com Josep Enric Arnold, Gonzalo Mateo, Samuel Pyke o Llorenç Sáez. A Roser Guàrdia, Pere Luque, Jesús Riera i Àngel Romo, i a la resta de personal que treballa en els seus herbaris, que amb tan bona predisposició ens reben quan els requerim, ajudant-nos en tot allò que ens ha fet falta. Al personal del Parc Natural dels Ports, per la confiança que dipositen en la recerca que duem a terme.

## Bibliografia

- Aguilella, A. 1991. Flora dels Ports i la Tinença. IVEI (inèdit).
- Aldasoro, J.J.; Sáez, L. 2005. *Ophrys* L. In: S. Castroviejo; C. Aedo, C.; A. Herrero (eds.). *Flora iberica* 21: 165-195. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid.
- Álvarez de la Campa, J.M. 2004. Vegetació del massís del Port. Col·lecció Pius Font i Quer 3. Lleida.
- Aparicio, J.M. 2002. Aportaciones a la flora de la Comunidad Valenciana, I. *Flora Montiberica* 22: 48-74.
- Aparicio, J.M. 2003. Aportaciones a la flora de la provincia de Castellón, I. *Toll Negre* 1: 7-32.
- Aparicio, J.M. 2003b. Aportaciones a la flora de la provincia de Castellón, II. *Mainhardt* 45: 78-85.
- Aparicio, J.M.; Mercé, J.M. 2004. Aportaciones a la flora de la provincia de Castellón, V. *Toll Negre* 4: 23-43.
- Bolòs, A.; Bolòs, O. 1961. Observacions florístiques 83-102. *Miscel·lània Fontserè*. Barcelona.
- Bolòs, O.; Vigo, J. 1990. Flora dels Països Catalans. Vol. II. Ed. Barcino. Barcelona.
- Bolòs, O.; Vigo, J. 1996. Flora dels Països Catalans. Vol. III. Ed. Barcino. Barcelona.
- Cardero, S.; Royo, F.; Torres, L. 2004. Novetats florístiques per a les Terres de l'Ebre. *Butll. Inst. Catalana Hist. Nat.* 72: 99-103.
- Carrasco, M.A.; Martín-Blanco, C.J.; García, A.; Perea, D. 1996. Plantas de D. Estanislao Vayreda en el Real Colegio Alfonso XII de San Lorenzo de El Escorial (Madrid). *Anales Jard. Bot. Madrid* 54(1): 589-594.
- Font Quer, P. 1915. Una excursió botànica a la Catalunya transibèrica. *Treb. Inst. Catalana Hist. Nat.* 1: 9-35. Barcelona.
- Font Quer, P. 1917. Vuit dies d'excursió botànica als Ports de Tortosa. *Anuari II. Junta Ciènc. Nat. Barc.* 2: 619-632. Barcelona.
- Font Quer, P. 1920. Contribució al coneixement de la Flora catalana occidental. *Treb. Museu Ciènc. Nat.* 5: 193-233. Barcelona.
- Font Quer, P. 1950. *Flórula de Cardó*. Imp. Talleres tipográficos Mariano Galve. Barcelona.
- Font Quer, P. 1953. Notas sobre flora de Aragón. *Collect. Bot. (Barcelona)* 3(3): 345-358.
- Forcadell, J.M. 1999. Flora i vegetació de l'espai d'interès natural de la Serra de Montsià (inèdit). Universitat de Lleida.
- Hernández Bermejo, J.E.; Clemente, L. 1993. *Lepidium* L. In: Castroviejo, S.; Aedo, C.; Gómez Campo, C.; Laínz, M.; Montserrat, P.; Morales, R.; Muñoz Garmendia, F.; Nieto Feliner, G.; Rico, E.; Talavera, S.; Villar, L. (eds.). *Flora iberica* 4: 311-327. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid.
- Loscós, F.; Pardo, J. 1863. *Series inconfecta plantarum indigenarum Aragoniae praecipue meridionalis* (ed. a cura de M. Willkomm). ex typographia E. Blochmann et fil. Dresden.

- Loscos, F.; Pardo, J. 1866-1867. Serie imperfecta de las plantas aragonesas espontáneas, particularmente las que habitan en la parte meridional. Segunda edición aumentada con numerosas noticias que pueden servir a formar el catálogo de las plantas de Aragón. Imprenta de Ulpiano Huerta. Alcanýis.
- Masclans, F.; Batalla, A. 1972. Flora de los montes de Prades (cont.). Collect. Bot. (Barcelona) 8: 63-200.
- Masferrer, R. 1877. Recuerdos botánicos de Vich ó sea apuntes para el estudio de la Flora de la comarca de Cataluña llamada Plana de Vich. Anales Soc. Esp. Hist. Nat. 6(3): 359-398.
- Mateo, G.; Fabregat, C.; López Udías, S. 1994. Contribuciones a la flora del Sistema Ibérico, VI. Fontqueria 39: 53-58.
- Mateo, G.; Martínez, A.; Pisco, J.M.; Bueno, L.M. 1999. Aportaciones a la flora aragonesa, V. Flora Montiberica, 13: 34-37.
- ORCA 1997. Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 6. ORCA. IEC (Secc. ciènc. biol.). Barcelona.
- ORCA 1997b. Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 7. ORCA. IEC (Secc. ciènc. biol.). Barcelona.
- ORCA 2000. Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 10. ORCA. IEC (Secc. ciènc. biol.). Barcelona.
- ORCA 2003. Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 12. ORCA. IEC (Secc. ciènc. biol.). Barcelona.
- ORCA 2007. Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans, 14. ORCA. IEC (Secc. ciènc. biol.). Barcelona.
- Roselló, R. 1994. Catálogo florístico y vegetación de la comarca natural del Alto Mijares. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana.
- Rovira, A.M. 1986. Estudi fitogeogràfic de les comarques catalanes entre els Ports de Be-seit, el riu Ebre i els seus límits aragonesos. Tesi doctoral inèdita. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- Rovira, A.M. 1987. Aportacions a la flora de les comarques transibèriques, II. Collect. Bot. (Barcelona) 17(1): 97-105.
- Royo, F. 2006. Flora i vegetació de les planes i serres litorals compreses entre el riu Ebre i la serra d'Irta. Tesi doctoral inèdita. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona.
- Royo, F.; Torres, L. de; Cardero, S.; Curto, R.; Beltran, J.; Arrufat, M.; Arasa, A. 2008. Plantas del Port, I. Equisets i falaguers. Arbres i arbustos. Arbres monumentals. Col. Grup de Recerca Científica Terres de l'Ebre 1. Tortosa.
- Serra, L.; Pérez Rocher, B.; Fabregat, C.; Juárez, J.; Pérez Botella, J.; Olivares, A.; Escríbà, M.C.; Laguna, E. 2001. Orquídeas silvestres de la Comunidad Valenciana. Col. Biodivers. 9. Generalitat Valenciana. València.
- Torres, L. de 1983. Notes per a la flora del Baix Ebre. Collect. Bot. (Barcelona) 14: 617-623.
- Torres, L. de 1987. Notes florístiques i corològiques, 74-102. Collect. Bot. (Barcelona) 17(1): 142-144.
- Torres, L. 1989. Flora del massís del Port. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona.
- Vigo, J. 1968. La vegetació del massís de Penyagolosa. IEC Arx. Secc. Ciènc. 37. Barcelona.
- Vayreda, E. 1879. Plantas notables por su utilidad o rareza que crecen espontáneamente en Cataluña ó sea Apuntes para la Flora Catalana. Anales Soc. Esp. Hist. Nat. 8(2-3): 345-462.
- Villaeclusa, C. 2000. Flora vascular de la comarca de El Baix Maestrat. Ed. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana.